

GRÖNLAND: A FÖLD LEGNAGYOBB SZIGETE A FIGYELEM KÖZÉPPONTJÁBAN

KÉPES GYÖRGY

JOG.
történet

ELTE ÁJK

JOGTÖRTÉNETI KUTATÁSOK

A SZERZŐ:

DR. KÉPES GYÖRGY

HABILITÁLT EGYETEMI DOCENS

ELTE ÁJK MAGYAR ÁLLAM- ÉS
JOGTÖRTÉNETI TANSZÉK

KEPES.GYORGY@AJK.ELTE.HU

2025. március 3.

Grönland a bolygónk legnagyobb szigete. Területe 2,16 millió km², lakossága viszont mindössze 56 ezer fő. Első ismert lakói Eiríkr Þorvaldsson („Vörös Erik”) hajósai voltak, akik egy másik szigetről, Izlandról érkeztek, ahová Erik apját emberölés miatt száműzték Norvégiából. Merthogy időközben őt meg Izlandról száműzték, szintén emberölés miatt.¹

Az Amerikai Egyesült Államok Grönlandot időről időre meg akarja vásárolni. Visszatérő elnöke, Donald J. Trump már nemcsak megvenné, hanem akár el is foglalná. Mivel az USA haditengerészete vízkiszorításban mérve (3,4 millió tonna) több mint kétszer akkora erő képvisel, mint a második és harmadik legnagyobb hadiflotta együttvéve, ez nyilván nem is esne a nehezére. (Azért mi reméljük, hogy nem gondolja komolyan.)

Ha nem a jelenlegi export 90%-át adó halászat, akkor vajon mi adja ennek a zord vidéknek a vonzerejét? Egyrészt

stratégiai fekvése, amely alkalmassá teszi az északi-sarki térség ellenőrzésére, másrészt pedig az, hogy a (Trump szerint „fake news”) klímaváltozás miatt értékes ásványkincsek válnak ott hamarosan hozzáférhetővé. Szénhidrogének is, de főleg lítium és más úgynevezett ritkaföldfémek. A lítium az elektromos autók akkumulátorának alapanyaga, ami talán a Tesla-tulajdonos Elon Musk számára is érdekes lehet...

Volt már Grönlandon hasonló „csoda”. Kriolitnak hívták és az alumíniumgyártásban volt fontos szerepe. Bányászata valamikor a múlt század elején kezdődött. 1940. április 10-én, miután Németország megszállta Dániát, Henrik Kauffmann washingtoni dán nagykövet felajánlotta az USA kormányának, hogy Grönlandot vegye védnökség alá.² Az USA birtokba is vette és hadiiparra szolgálatába állította a kriolitbányát. 1987-ig tartott a bányászat a szigeten, mire a bánya kimerült. A környezetvédők tiltakozása ellenére jó eséllyel hasonló sors vár majd azokra az

ásványkincsekre is, amelyek mostanság válnak hozzáférhetővé.³

Grönland a középkorban és a kora újkorban

Grönland történetéről keveset tudunk. Vörös Erik expedíciója idején még minden bizonnyal lakatlan volt, és a vikingek megtelepedése sem vált ott állandóvá. 1261-ben, Magnus Hákonsson (a Törvényjobbító) uralkodása idején lett hivatalosan is a Norvég Királyság része. A Magnus által 1274-ben kiadott országos törvénykönyvet (*Land-sloven*) a század végére a királyság külső területein, így Grönlandon is hatályba léptették.⁴

Norvégia 1380 szeptemberében került perszonálunióba Dániával. Az ekkor elhunyt Hákon király felesége, Margrete Valdemarsdatter ugyanis IV. Valdemár dán király leánya volt és ezért Hákonnal közös Olaf nevű gyermekük (anyja gyámságával) már 1376-tól Dánia királya is volt. A perszonálunió Margrete politikájának köszönhetően Olaf halála (1387) után is fennmaradt, sőt a két ország közjogi kapcsolata 1450 (bergeni szerződés) és 1536 (reformáció, a nidarosi katolikus érsek által vezetett norvég országgyűlés feloszlata) után még szorosabbá vált.⁵

1721-ben IV. Frigyes dán-norvég király egy Hans Egede nevű norvég evangélikus misszionáriust bízott meg azzal, hogy térítse lutheránus hitre a Grönlandon élő norvég telepeket, ha esetleg még katolikusok lennének – merthogy már régen megszakadt velük minden kapcsolat. Csakhogy a sziget akkorra már rég elnéptelenedett. Mivel a norvég (izlandi) telepek kihalását követően inuitok vették birtokba a déli partvidéket, a misszionárius végül őket térítette meg.⁶

Dánia a Svédországgal és Angliával fennálló ellenséges viszonya miatt a napóleoni háborúban a végsőig kitartott a francia császár mellett. Amikor Oroszország 1809-ben megszállta a mai Finnországot, cserébe nagylelkűen felajánlotta a svédeknek – Dánia kontójára – Norvégiát. Az 1814. januári kieliebézésben ki is mondták: Norvégiát át kell engedni „Svédország teljes birtokába”. Hogy Izland, Feröer és Grönland mégis Dániáé maradt, az a legenda szerint *Edmund Burke* dán tárgyalóbiztos „kegyes hazugságának” köszönhető, mely szerint e szigetek „mindig Dániához tartoztak”.⁷

Grönland a második világháború után

A főként Kanada északi részéről bevándorolt inuit halászok lakta, de dánok által kormányzott Grönlandon Dánia 1849 utáni demokratizálódásának köszönhetően az 1860-as évektől kezdődött valamiféle önkormányzatiság: az első helyhatósági választásokat 1862–63-ban tartották. A második világháború után azonban, amikor újabb fokozatba kapcsolt a gyarmati rendszer felszámolása a világon, Dániának ennél tovább kellett lépnie.

Mindenekelőtt az amerikai fennhatóság kérdéséről kellett megállapodni, ugyanis az USA a háború után sem kívánt távozni a szigetről. Ennek már nem a kriolit volt a fő oka, hanem a sziget nukleáris stratégiai szempontból megkerülhetetlen elhelyezkedése. A két kormány 1951-ben megkötötte a „Grönland védelméről” szóló szerződést, melynek értelmében 1953-ban megkezdődött a thulei légibázis építése. Emiatt sok családot kitelepítettek, ami máig érezhető feszültséget okoz a grönlandiak és Dánia között. 1999-ig kellett várni arra, hogy

egy dán bíróság végre kimondja: a kitelepítés miatt az ott lakók alapjogi sérelmet szenvedtek.⁸

IX. Frigyes 1953. június 5-én írta alá a Dán Királyság új alaptörvényét (*Grundlov*). Ez már új szellemben született, így igyekeztek a grönlandiak jogállását is megfelelően rendezni. Eszerint a szigetlakókat ugyanazok az alkotmányos jogok illetik, amelyeket az anyaország polgárai élveznek. Külön törvényben kell rendelkezni az önkormányzatról, továbbá (a feröeriek mellett) a grönlandiak is választhatnak két képviselőt a 179 tagból álló egykamarás parlamentbe (*Folketing*). Grönland 1953 óta így Dánia „külső országrészének”, nem pedig kolóniának tekinthető.

A Folketing 1978-ban fogadta el a Grönland öngazgatásáról szóló törvényt (*Lov om Grønlands Hjemmestyre*). 1979 januárjában népszavazást tartottak a függetlenségről. Mivel a többség Dánia mellett szavazott, május 1-jén hatályba léphetett az új jogszabály,⁹ amely egy sajátos aszimmetrikus szövetségi viszonyt hozott létre Dánia és Grönland között. Előírta, hogy utóbbinak is legyen saját parlamentje (*Landsting*) és annak felelős kormánya (*Landsstyre*),¹⁰ és kétszintű bírósági szervezetet is létrehozott.

Az autonómia mértékét jól példázza, hogy a grönlandiak 53%-a 1982 februárjában úgy döntött, hogy Grönland lépjen ki az Európai Gazdasági Közösségből. Ez 1985-ben meg is történt. Az EGK Tanácsa – Dánia javaslatára, az NSZK kezdeti tiltakozása ellenére – speciális „tengerentúli ország és terület” státuszt biztosított Grönlandnak, melynek értelmében a grönlandi halászati termékeket vámmentesség illeti meg, amelynek feltételeiről egy hatévente

megújítandó egyezményben kell megállapodni.¹¹

2009-ben újabb elemekkel bővült a Hjemmestyre. Röviden: minél több igazgatási területet tud önerőből finanszírozni Grönland, annál több területre terjedhet ki a szuverenitása. Az újonnan felfedezett ásványkincsek miatt ez beláthatatlan lehetőség. Nem véletlenül nyilatkozta nemrég *Múte B. Egede* grönlandi miniszterelnök: „Nem akarunk dánok vagy amerikaiak lenni. Grönlandiak akarunk lenni”.¹² Hogy mit hoz a jövő, nem tudhatjuk – de talán épp most dől el minden a szemünk láttára.

Hivatkozások:

- ¹ Erik kalandjairól lásd: Vörös Eirik története avagy Grönland és Amerika felfedezése a 10-11. században. [Ford.: Bernáth István.] Budapest, 2018. Corvina
- ² Jensen, Jørgen Albæk: The position of Greenland and the Faroe Islands within the Danish Realm. In: *European Public Law*, 2003. 2. sz. 170-178., 171. p.; Gergely Ágnes: Riportnapló Északról., Budapest, 1988. Szépirodalmi, 169-170. p.
- ³ A témáról bővebben: <https://www.thelocal.dk/20210217/mining-fuels-greenland-dreams-of-independence-and-political-crisis>
Letölve: 2025. február 19.
- ⁴ Imsen, Steinar: Law and justice in the realm of the king of Norway. In: Imsen, Steinar (szerk.): *Legislation and State Formation. Norway and Its Neighbours in the Middle Ages*. Oslo, 2013. Akademia, 17-40., 29. p.
- ⁵ A dán-norvég perszonálunióról: Nagy Gábor: Jelenetek Norvégia leghosszabb házasságából. In: Sz. Halász Dorottya (szerk.): *Tudomány és történelem az észak-magyarországi régióban*.

Miskolc, 2024, MTA Miskolci Területi Bizottsága, 11-83. p.
⁶ Gad, Ulrik Pram: Greenland, the Faroe Islands, and Denmark. In: Christiansen, Peter et al (szerk.): *The Oxford Handbook of Danish Politics*. Oxford, 2020. Oxford University Press, 28-45., 30. p.
⁷ Feldbæk, Ole: Denmark in the Napoleonic War. In: *Scandinavian Journal of History*, 2001. 2. sz. 89-101., 100. p.
⁸ Gad 2020. 37-38. p.
⁹ Jensen 2003. 172. p.
¹⁰ Gad 2020. 34. p.
¹¹ Gad 2020. 39. p.
¹² <https://telex.hu/kulfold/2025/01/10/gronland-amerika-dania>
Letölve: 2025. február 19.

Képek elérhetősége:

1. oldal: Il. Margit dán királynő az 1979. május 1-jei ünnepségen Grönlandon. A kép elérhetősége: https://media.lex.dk/media/168192/standard_20220316-200234-1-5315x3546ma.jpg (2025.02.19.)